

تمبرهای خیریه دارالعجزه و دارالتربیه تبریز

بهر روز نصر اصفهانی- پرویز سهندی

بعد از پیروزی انقلاب مشروطه در دوره استبداد محمد علی شاه، تبریز درگیر جنگ بود و حدود یازده ماه در محاصره مستبدین قرار داشت و در برابر آنها مقاومت کرد. این محاصره طولانی باعث شد مردم از حیث آذوقه در مضیقه قرار بگیرند و باعث بروز امراض ناشی از کمبود مواد غذایی و جراحی‌هایی در درگیری با نیروهای دولتی شده بود. در این دوره حساس مردم نوع دوست، دور هم جمع شدند و به جمع آوری اعانه برای تاسیس خیریه‌ای برای بهبود حال مستمندان و رفاه حال مجروحان، اقدام کردند.

پس از پایان دوره استبداد صغیر در تبریز آرامش به این شهر باز گشت ولی بیکاری و کساد در بازار و داد و ستد همچنان طبقات ضعیف جامعه را در تنگنا قرار می‌داد. متعاقب این جریان عده‌ای از بازرگانان نوع دوست، انجمنی در عمارت ایالتی تشکیل دادند. سپس این انجمن جمعی را به عنوان هیات عامله خیریه انتخاب کردند، که به جمع آوری اعانه برای رفاه حال مستمندان معلول و یتیمان بی سرپرست بکوشند.

اولین اقدام این انجمن در انجام امور خیریه و کمک به مستمندان، تاسیس دارالعجزه در ۱۳۲۷ قمری (۱۹۰۹ میلادی) بود که در آنجا از بینوایان و معلولین بی سرپرست نگهداری می‌شد.

با شروع جنگ جهانی اول در ۱۳۳۲ قمری (۱۹۱۴ میلادی) وضع روستاییان به دلیل فروش محصولات کشاورزی به روسیه که با آلمان در جنگ بود بهتر شد و فعالیت‌های دارالعجزه متوقف شد. اما در اواخر جنگ و به دلیل قحطی جهانی، شهرهای مختلف ایران نیز از آن متأثر شد. در این حال جمعی از نیکوکاران و متمولان تبریز دور هم جمع شدند و بار دیگر دارالعجزه را در ۲۱ محرم ۱۳۳۵ تاسیس کردند و عده‌ای از تهیدستان را در آنجا نگهداری و اساسنامه‌ای در هشت بند تنظیم کردند.

در سال ۱۲۹۹ شمسی، دارالعجزه به دو بخش دارالعجزه مخصوص سالخوردهگان و معلولین، و دارالتربیه ویژه یتیمان بی سرپرست تقسیم شد.

عایدات دارالعجزه از راه‌های گوناگون بدست می‌آمد. از جمله این روشها، چاپ تمبرهای دارالعجزه و ایتم تبریز و همچنین تمبرهای دارالتربیه میباشد که به چگونگی چاپ این تمبرها و واریته‌های آن خواهیم پرداخت.

دارالعجزه: تمبرهای دارالعجزه در سه قیمت یک، دو و سه شاهی است که روی نامه‌های داخلی، رسیده‌های تلگراف، اسناد قضایی و گذرنامه‌ها چسبانده می‌شد و عواید آن به حساب موسسه واریز می‌گردید. این تمبرها در ورق‌های (حداقل) ۲۵ تایی روی کاغذ سفید مایل به کرم با دندان‌گذاری ۱۱/۵ چاپ شدند. طبق تحقیقات بهروز نصر اصفهانی این تمبرها در فاصله ۲۸ اکتبر ۱۹۱۸ تا ۲۰ مارس ۱۹۲۱ استفاده شده‌اند.

زمینه تمبرهای دارالعجزه از تکرار یک چهار ضلعی مقعر با اضلاع قوسی، که دارای یک حفره بین آن است تشکیل شده است که یک شکل متقارن زیبایی پدید می‌آورد. این چهارضلعیها در تمام تمبرها به غیر از یک شاهی با کادر نازک در ۱۲ ردیف و ۸ ستون در کنار هم قرار دارند ولی در تمبر یک شاهی با کادر نازک در ۱۲ ردیف و ۹ ستون هستند.

بعد از اینکه زمینه تمبرها چاپ شد، یک کادر و توضیحات تمبرها در چهار سطر به رنگ قرمز روی زمینه تمبرها چاپ شد. در سطر اول "دارالعجزه" و در سطر دوم "و ایتم تبریز" نقش بسته است. در سطر سوم مبلغ اسمی تمبر به دیناری یعنی ۵۰، ۱۰۰ یا ۱۵۰ به ترتیب در تمبرهای یک، دو یا سه شاهی نقش بسته و در سطر چهارم مبلغ تمبر به شاهی نوشته شده است. این بخش نیز در دو مرحله بوده، یعنی اول کادر و بعد چهار سطر توضیحات تمبر چاپ شده است.

الف) تمبرهای یک شاهی در سه طرح مختلف در پی هم چاپ، و عمدتاً در پاکت‌ها و کارت پستال‌های داخلی مصرف شده‌اند، هر چند روی اسناد قضایی و گذرنامه‌ها و در موارد معدودی روی پاکت‌های به مقصد خارج هم مشاهده شده‌اند.

نوع اول: تمبر یک شاهی با کادر قرمز ضخیم (حدود ۲/۵ میلیمتر) و زمینه سبز زیتونی. این تمبرها عمدتاً با دقت چاپ شده و حروف "ت" و "ب" در کلمه تبریز در دو نوع بلند و کوتاه همانند شکل زیر دیده شده اند. همچنین در موارد معدودی کلمه اینام بدون حرف "الف" دیده شده. اولین استفاده از این تمبر به تاریخ ۲۸ اکتبر ۱۹۱۸ بوده است.

"ت" و "ب"
کوتاه در تبریز

"ت" بلند و نبود
نقطه‌های "ی" در
تبریز

"ب" بلند و نبود
نقطه‌های "ی" در
تبریز

این تمبر در سند
قضایی مصرف
شده. "ب" بلند در
تبریز

پاکت از تبریز به تهران از راه رشت به تاریخ ۲۸ اکتبر ۱۹۱۸. اولین استفاده از تمبر خیریه ۱ شاهی نوع اول.

تمبر خیریه ۱ شاهی از نوع اول روی کارت پستی به تاریخ ۲ ژوئن ۱۹۱۹.

نوع دوم: تمبر یک شاهی با کادر قرمز نازک (حدود ۱ میلیمتر) و زمینه سبز. زمینه این تمبرها از کنار هم قرار گرفتن چهار ضلعیهای مقعر با اضلاع قوسی در ۱۲ ردیف و ۹ ستون تشکیل شده است. در نتیجه این تمبرها عریضتر از دیگر تمبرهای دارالعززه می‌باشند. در این تمبرها حرف "ب" در تبریز به دو شکل بلند و کوتاه همانند شکل زیر دیده شده. اولین استفاده از این تمبر به تاریخ ۳۱ اکتبر ۱۹۱۹ بوده است.

تمبر ۱ شاهی از نوع دوم با دور طلایی که فقط یک نمونه از آن تا به حال دیده شده

تمبرهای ۱ شاهی از نوع دوم با "ت" و "ب" بلند در تبریز

پاکت سفارشی از تبریز به پاریس به تاریخ ۳۱ اکتبر ۱۹۱۹. اولین استفاده از تمبر خیریه ۱ شاهی از نوع دوم.

نوع سوم: تمبر یک شاهی با کادر قرمزشنگرفی ضخیم و زمینه آبی. در این تمبر بر خلاف نوع اول و دوم، مبلغ اسمی تمبر با عدد به صورت "۱ شاهی" نوشته شده. در هر ورق ۲۵ تایی از این نوع تمبر، دو نوع ۵ کوچک و بزرگ در ۵۰ دینار دیده شده که البته با ۵ بزرگ کمیابتر از نوع ۵ کوچک است. همچنین (در هر ورق ۲۵ تایی) دو نوع "تبریز" با "ت" بلند و کوتاه وجود دارد. اولین استفاده از این تمبر به تاریخ ۱۲ آگوست ۱۹۲۰ بوده است.

این تمبر در گذرنامه استفاده شده است.

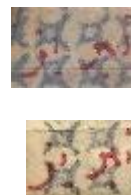
ت بلند و ۵ کوتاه

ت کوچک و ۵ که تاه

"ت" بلند و ۵ کوچک

پاکت از تبریز به همدان به تاریخ ۱۲ آگوست ۱۹۲۰. اولین استفاده از تمبر خیریه ۱ شاهی از نوع سوم (۵ بزرگ).

پاکت با تمبر خیریه ۱ شاهی نوع سوم یا ۵ کوچک.

ب) تمبر دو شاهی با کادر قرمز ضخیم و زمینه زرد. این تمبرها عمدتاً روی رسید تلگراف، اسناد قضایی، گذرنامه‌ها و رسید امانات دیده میشوند. واریته‌های این تمبرها شامل تمبر بدون نوشته ۱۰۰ و همچنین نوشته ۱۰۰ با ۱ و ارونه است. این تمبرها نیز عمدتاً با دقت چاپ شده و حروف "ت" و "ب" در کلمه تبریز همانند تمبر ۱ شاهی نوع اول در دو نوع بلند و کوتاه وجود دارد.

"ب" بلند در تبریز

"ت" بلند در تبریز

دیپلاسه زمینه

۱ و ارونه در
۱۰۰

بدون نوشته ۱۰۰

سه رسید تلگراف همراه با تمبر ۲ شاهی دارالعجزه. تمبر سمت راست دارای ۱ و ارونه است. مجموعه آقای توحید خطیبی.

Administration des Postes. BULLETIN DE DÉPÔT DU COLIS N° 16

اداره پست. قبض امانت نمبره ۹ در تاریخ ۹ رجب بقدر پست داده شده است

Deposé au bureau de 16

Expéditeur: *دارالعمارة*

Destinataire: *کیرنده*

Espèce: جنس

Poids brut: وزن غیر خالص امانت

Valeur déclarée: قیمت اظهار شده

Poids net: وزن خالص

Nature du contenu selon déclaration: جنس محتوی بموجب اظهار

فرستنده

رئیس دفتر

Taxes perçues		نرخهای دریافت شده	
	قران	دینار	
Transp ^t fars.	۳۰	۰	حمل و نقل
Assurance	۰	۰	بیمه
Chancellerie	۱۰	۰	نفت
Plombs et capsules	۰	۰	سرب و قطعات چوب مدور
Avis de réception	۰	۰	قبض رسید
Total	۴۰	۰	حاصل جمع

بureau, *دارالعمارة*

رسید بسته پستی از تبریز به تهران همراه با تمبر ۲ شاهی دارالعجزه به تاریخ ۸ دلو (بهمن) ۱۲۹۸ از مجموعه آقای توحید خطیبی.

نمبره ۱۲۵-۱

ورقه برضال عدلیه ابائی آذربایجان

تاریخ		مبلغ		قیمت مدعا		مبلغ علی		واجم معکمه	
روز	ماه	شکل	محل اقامت	شکل	محل اقامت	شکل	محل اقامت	شکل	محل اقامت
۱۳۴۶	۳	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰

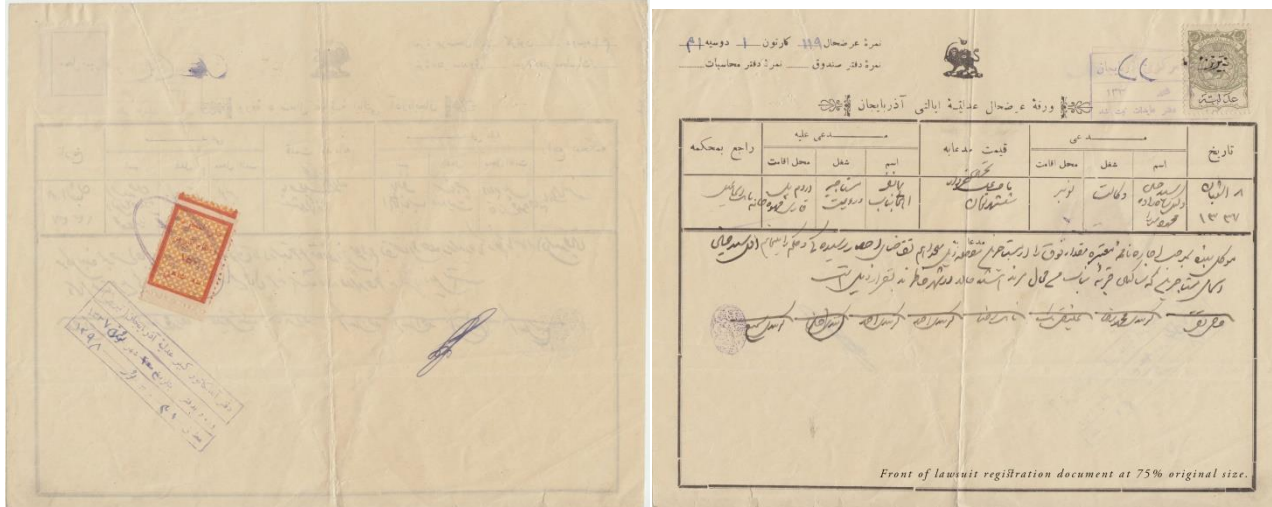
مدعا: *در خصوص...*

مبلغ: *۷۵۳۰*

تاریخ: *۱۳۴۶*

دو روی سند قضایی همراه با تمبر ۲ شاهی دارالعجزه از مجموعه آقای توحید خطیبی.

(ج) تمبر سه شاهی با کادر قرمز ضخیم و زمینه نارنجی. این تمبرها نسبت به تمبرهای یک و دوشاهی خیلی کمیاب تر هستند و روی اسناد قضایی دیده شده‌اند. به نظر می‌رسد این تمبر به همراه تمبر ۱ شاهی نوع اول و تمبر ۲ شاهی در یک زمان چاپ شده‌اند.

دو روی سند قضایی همراه با تمبر ۳ شاهای دارالعجزه در پشت سند به تاریخ ۶ می ۱۹۱۹.

برای دارالعجزه، تمبرهای ۱ قران (۱۰۰۰ دینار)، ۱ تومان و روچاپ ۲ قران روی ۱ تومان هم چاپ شد که به مصرف نرسیدند.

دارالتربیه: برای دارالتربیه دو سری تمبر چاپ شده است و تا کنون مصرف شده آنها دیده نشده. احتمالاً به علت بالا بودن مبلغ اسمی تمبرها (در مقایسه با تمبرهای دارالعجزه که مصرف شدند) از استفاده آنها جلوگیری به عمل آمد. سال چاپ این تمبرها مشخص نیست ولی چون دارالعجزه در ۱۲۹۹ شمسی به دو بخش دارالعجزه مخصوص سالخوردگان و معلولین، و دارالتربیه ویژه یتیمان بی سرپرست تقسیم شد، می‌توان نتیجه گرفت سال چاپ این تمبرها بعد از ۱۲۹۹ شمسی بوده است.

الف) سری اول متشکل است از دو تمبر با مبالغ ۱ قران و ۱ تومان روی کاغذ سفید و با دندانه گذاری ۱/۵.

پ) سری دوم متشکل است از ۵ تمبر با مبالغ ۱ قران قهوه‌ای، ۲ قران آبی، ۵ قران قرمز، ۱۰ قران بنفش و ۵۰ قران سبز زیتونی. این تمبرها روی کاغذ نازک کم کیفیت به طور نت بش و با دندان گذاری ۱/۵ چاپ شدند. تنها نشانه‌ای که می‌توان گفت این سری برای دارالتربیه تبریز چاپ شده، نوشته دارالتربیه روی تمبر است (هرچند این مطلب جای بحث دارد).

با تشکر از آقایان علی شیرزاد و ساسان بهار آیین